

Professionsprogram för rektorer, lärare och förskollärare (U2021/003373)

Högskolan Dalarna ser med stor tillfredsställelse att regeringen remitterar ett förslag, vars kärna handlar om att öka förutsättningarna för professionsfördjupning för förskollärare, lärare och rektorer. Löpande kompetensutveckling och fortbildning är centrala komponenter i en skola som baseras på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Högskolan Dalarna önskar framföra några reflektioner och kritiska synpunkter rörande promemorians förslag i förhållande till professionernas autonomi, strävan efter en likvärdig skola och beaktande av jämställdhetsperspektiv.

Erfarenheter av professionsnära fortbildning och utvecklingsarbete

Högskolan Dalarna är engagerad i ett proaktivt och effektivt arbete, bland annat för att garantera fortsatt kompetensutveckling för lärare. Detta arbete bedrivs långsiktigt, professionsnära och i förtroendefull samverkan med regionens skolhuvudmän.

Denna samverkan har exempelvis resulterat i den arbetsintegrerade lärarutbildningen, som initierades av Högskolan Dalarna HT17 och som idag erbjuds i ett tjugotal varianter vid femton lärosäten. Den ursprungliga idén bakom den arbetsintegrerade lärarutbildningen bottenar i det önskemål som nyutexaminerade lärarstudenter från landets samtliga lärosäten uttrycker; behov av en högre grad av integrering av praktik och teori under utbildningstiden.

Den arbetsintegrerade lärarutbildningen tog form efter samtal mellan VFU-handledare, lärare, rektorer, skolhuvudmän, fackliga representanter, studenter, högskolans lärarutbildare, samt forskare inom lärarutbildningsområdet. Intresset för denna utbildning skiljer sig från de reguljära programmen i form av ett högre söktryck, högre meritvärden hos de sökande och en högre andel sökande män.

Ett annat exempel är Högskolan Dalarnas eftertraktade handledarutbildningar för examinerade lärare som led i ett professionsstärkande program med tydlig och strukturerad utbildningsplan. Hittills har drygt 450 förskollärare och drygt 900 lärare gått handledarutbildning vid Högskolan Dalarna.

Dessa exempel är centrala för att belysa hur utveckling och fortbildning kan ske samtidigt som lärarprofessionen och yrkesstoltheten stärks, bland annat genom samverkan i utvecklingsarbetet. Vidare ser vi att lärarutbildningens attraktionskraft kan ökas utan att utbildningstiden förkortas eller att antalet undervisningsämnen minskas.

Vi väljer att nämna detta inledningsvis för att visa hur ett decentraliserat, professionsnära arbete kan bedrivas på vetenskaplig grund och med utgångspunkt i beprövad erfarenhet, utan vare sig centraliserad överbyggnad eller långtgående politisk styrning.

Professionernas autonomi

Promemorian lämnar centrala frågor kring professionsprogrammets utformning obesvarade och därmed kvar att utreda. Det råd för professioner i skolväsendet som föreslås i promemorian ges därmed ett långtgående ansvar för professionsprogrammets utformning och implementering. Rådets företrädare förslås utses av regeringen.

Högskolan Dalarna ser autonomi och inflytande som centrala utgångspunkter för att öka förutsättningarna för relevant professionsfördjupning för förskollärare, lärare och rektorer. Detta bör ske genom att professionerna tilldelas förtroende att utöva och utveckla sin kompetens, med utgångspunkt i lokala behov och förutsättningar. En sådan tillit ses inom professionsforskningen som en förutsättning för handlingsfrihet och professionella avgöranden. Avsaknaden av tillit riskerar att leda till djupgående negativa konsekvenser för professionernas engagemang, motivation och attraktivitet.

Högskolan Dalarna noterar att det förslag som anförs i promemorian inte länkar samman det nationella professionsprogrammet med den regionala nivån. Detta riskerar att leda mot ett centraliserat professionsprogram som saknar en organisatorisk grund för kontinuerlig kunskapsinhämtning avseende regionala och lokala behov och förutsättningar. En sådan utveckling vore problematisk utifrån såväl möjligheten att utskilja relevant kompetensutvecklingsbehov som av legitimitetsskäl.

Den centralstatliga överbyggnad och långtgående politiska styrning av professionerna som föreslås i promemorian riskerar paradoxalt nog att underminera den professionella autonomin, trots att intentionen är den motsatta. Högskolan Dalarna vill i det här sammanhanget framhålla vikten av att undvika detaljstyrning av professionerna via ett nationellt råd. Om ett nationellt råd inrättas bör dess främsta uppdrag vara att möjliggöra professionsutveckling genom satsningar som innebär att professionerna visas tillit. Det kan exempelvis handla om att överlåta åt förskollärare, lärare och rektorer på lokal nivå att identifiera behov och relevans rörande innehåll och form för kompetensutveckling och professionsfördjupning. Såväl forskning som beprövad erfarenhet visar att sådana behov kan skifta kraftigt. Högskolan Dalarna vill i det här sammanhanget framhålla vikten av god samverkan på lokal nivå mellan förskollärare, lärare, rektorer, regionala huvudmän och enskilda lärosäten för att säkerställa en skola som i framtiden baseras på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Som villkor för särskilt meriterad lärare anges ”/.../ en licentiat- eller doktorsexamen avseende ämnesdidaktik eller ett ämne som helt eller huvudsakligen kan hänföras till ett undervisningsämne inom skolväsendet eller inom det specialpedagogiska ämnesområdet”. I denna fråga föreslår Högskolan Dalarna att lärarna i stället tilldelas förtroende att själva välja kunskapsområde för kompetensutveckling med utgångspunkt i lokala behov och eget intresse – det är åter en grundläggande fråga om professionens autonomi. Högskolan Dalarna ser det som problematiskt att meritering villkoras till och begränsas av på förhand definierade kompetensområden; sådana avgöranden bör i stället överlåtas åt respektive profession att identifiera och besluta om.

Högskolan Dalarna anser att promemorian i sin helhet går i en icke önskvärd riktning med förslag om att skapa hierarkier inom professionerna. Som promemorian uppmärksammar har förstelärarysningen i många avseenden skapat negativa konsekvenser för yrket och saknar legitimitet inom professionen. Reformen har också orsakat betydande merarbete för rektorer, samt varit kostsam. Att möjliggöra fortbildning och utvecklings-möjligheter för professionerna är lovvärt, men det saknas vetenskaplig grund för att inbördes hierarkier skulle utgöra en drivkraft i sammanhanget. Forskning visar däremot på vikten av möjlighet för individuellt och kollegialt ansvarstagande och självständighet - autonomi - som centrala faktorer för professionell motivation.

Vidare vill Högskolan Dalarna framhålla att professionsprogrammet kommer att kräva koordineringsarbete för lärosätena på ett antal nivåer som inte diskuteras tillräckligt i promemorian. Det gäller framförallt samordning mellan lärosätena och Skolverket, mellan lärosätena och den regionala nivån och lärosätena sinsemellan. Högskolan Dalarna befävar att en sådan organisation blir kostsam och ineffektiv, samtidigt som den riskerar att utarma den professionella autonomin.

Högskolan Dalarna vill i detta sammanhang betona vikten av att lärosätena ges betydande möjligheter att i samverkan med professionerna ta ansvar för utformningen och genomförandet av den kompetensutveckling som utgör promemorians kärna. I promemorian uttrycks visserligen att lärosätena troligen kommer att vara utförare av flera av de aktuella kompetensutvecklingsinsatserna, men detta framstår som en vag formulering i förhållande till såväl lärosätenas samlade kompetens som till lagstiftade ambitioner om en skola på vetenskaplig grund.

Högskolan Dalarna noterar att de föreslagna bedömningsunderlagen för meritering ger utrymme för långtgående godtycklighet, bland annat då det saknas en objektiv metod för att bedöma undervisningsskicklighet. De kvantitativa bedömningsgrunderna, med hänvisning till antal undervisningsår, framstår som arbiträra samt orättvisa ur ett jämställdhetsperspektiv, vilket behandlas under egen rubrik nedan.

Högskolan Dalarna ser det som helt nödvändigt att det denna gång blir formella meriter som ligger till grund för lärares meritering.

En likvärdig skola

I promemorian föreslås att erfarenhet av undervisning vid skolor *med särskilt svåra förutsättningar* ska räknas som dubbelt meriterande. Högskolan Dalarna ser en risk i att användningen av sådana formuleringar bidrar till att ambitionen om en likvärdig skola urvattnas och att skolor stigmatiseras.

För att stärka likvärdigheten och förutsättningarna för att erbjuda en utbildning av hög kvalitet överallt krävs andra utbildningspolitiska åtgärder, exempelvis genom kraftfull styrning mot en mer likvärdig elevrekrytering till landets skolor.

Beaktande av jämställdhetsperspektiv

I promemorians avsnitt 9.7 – *Konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män* finns följande skrivning:

Att ett av villkoren för meritering är ett visst antal års undervisning kan därför leda till att det tar längre tid för kvinnliga lärare eller förskollärare att uppnå en viss meriteringsnivå än vad det gör för en manlig lärare eller förskollärare. Det föreslagna kravet på erfarenhet av undervisning är dock sakligt motiverat. (s. 93)

Högskolan Dalarna ser det som helt nödvändigt med både en mer utförlig konsekvensanalys på detta område och ett tydliggörande av de anförda sakskaalen. Konsekvensanalysen bör exempelvis beakta kvinnors respektive mäns sjukskrivning under graviditetsmånaderna, sjukskrivning i samband med förlossning, uttag av föräldraledighet samt omsorgsansvar för extra vårdkrävande barn där någon av föräldrarna erhåller vårdbidrag. Försäkringskassan har också uppmärksammat att en betydande riskökning för sjukfrånvaro för kvinnor ses två år efter andra barnets födelse vilket sannolikt sammanfaller med att båda föräldrarna då åter börjat förvärvsarbete och att den dubbla arbetsbördan som kvinnor utför då blir som mest omfattande. Med dubbel arbetsbörda menas att kvinnan har ett huvudansvar för hem och familj samtidigt som hon förvärvsarbetar i hög utsträckning, vilket kan leda till ökad risk för sjukskrivning.

Promemorians nuvarande utformning innebär att män gynnas systematiskt på en strukturell nivå för meritering. Högskolan Dalarna ser inte att promemorians förslag är förenligt med en jämställdhetspolitik som syftar till att ge män och kvinnor lika förutsättningar och villkor.

Yttrandet har utarbetats av Madeleine Michaëlsson, proprefekt för utbildning vid Institutionen för lärarutbildning, Högskolan Dalarna, efter inhämtandet av synpunkter grundade på omfattande diskussioner om promemorian med undervisande personal samt forskare.

HÖGSKOLAN DALARNA

Martin Norsell
rektor

Referenser

- Apple, Michael W. (2009): "Foreword". I Sharon Gewirtz; Pat Mahony; Ian Hextall & Alan Cribb, red: *Changing Teacher Professionalism. International Trends, Challenges and Ways Forward*, 19–30. London & New York: Routledge.
- Archer, M.S. 2002. "Realism and the Problem of Agency", *Journal of Critical Realism*, 5:1, 11–20.
- Ball, Stephen J. (2003): "The teacher's soul and the terrors of performativity". *Journal of Education Policy*, 18:2, 215–228.
- Ball, Stephen J.; Maguire, Meg & Braun, Anette (2012): *How Schools do Policy: Policy Enactments in Secondary Schools*. London: Routledge.
- Bergh, Andreas (2011): "Why quality in education – and what quality? A linguistic analysis of the concept of quality in Swedish government texts". *Education Inquiry*, 2:4, 709–723.
- Björklund, A., M.A. Clark, P.-A. Edin, et al . 2005. *The Market Comes to Education in Sweden: An Evaluation of Sweden's Surprising School Reforms*. New York: Russell Sage Foundation.
- Brante, Thomas (2013): "The professional landscape: The historical development of professions in Sweden". *Professions & Professionalism* 3:2, 1–18.
- Bunar, Nihad & Ambrose, Anna (2016): "Schools, choice and reputation: Local school markets and the distribution of symbolic capital in segregated cities". *Research in Comparative & International Education*, 11:1, 34–51.
- Chubb, John E. & Moe, Terry M. (1988): "Politics, markets and the organization of schools". *The American Political Science Review*, 82:4, 1065–1087.
- Clarke, John & Newman, Janet (2009): "Elusive publics: Knowledge, power and public service reform". I Sharon Gewirtz; Pat Mahony; Ian Hextall & Alan Cribb, red: *Changing Teacher Professionalism. International Trends, Challenges and Ways Forward*, s 43–53. London & New York: Routledge.
- Cribb, Alan & Gewirtz, Sharon (2007): "Unpacking autonomy and control in education: Some conceptual and normative groundwork for a comparative analysis". *European Educational Research Journal* 6:3, 203–213.
- Eckholm, M., U. Blossing, G. Kåräng, et al. 2000. *Forskning om rektor–en forskningsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- Evans, Linda (2008): "Professionalism, professionalism and the development of education professionals". *British Journal of Educational Studies*, 56:1, 20–38.
- Falkner, K. 1996. *Lärarprofessionalitet och skolverklighet: en diskussion om professionaliseringssträvanden i det senmoderna samhället*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Fredriksson, A. 2009. 'On the Consequences of the Marketisation of Public Education in Sweden: For-profit Charter Schools and the Emergence of the "Market-oriented" Teacher', *European Educational Research Journal*, 8:2, 299–310.
- Freidson, Eliot (2001): *Professionalism: The Third Logic*. Cambridge: Polity Press.
- Frostenson, Magnus, Lundström, Ulf (2012): "Lärarnas avprofessionalisering och autonomins mångtydighet". *Nordiske Organisasjonsstudier*, 14:2, 49–78.
- Försäkringskassan (2014): "Kvinnors sjukfrånvaro", I *Socialförsäkringsrapport 2014:14*.
- Försäkringskassan (2019): "Jämställd föräldraförsäkring". I *Socialförsäkringsrapport 2019:2*.

- Försäkringskassan (2021): "Tillfällig föräldrapenning vid vård av barn".
Socialförsäkringsrapport 2021:2.
- Gewirtz, Sharon; Mahony, Pat; Hextall, Ian & Cribb, Alan (2009): *Changing Teacher Professionalism. International Trends, Challenges and Ways Forward*. London & New York: Routledge.
- Green, Jane (2011): *Education, Professionalism and the Quest for Accountability: Hitting the Target but Missing the Point*. New York: Routledge.
- Gustafsson, Jan-Erik; Sörlin, Sverker & Vlachos, Jonas (2016): *Policyidéer för svensk skola*. Stockholm: SNS Förlag.
- Hargreaves, Andy & Fullan, Michael (2012): *Professional Capital. Transforming Teaching in Every School*. New York & Toronto: Teachers College Press.
- Hood, Christopher (1991): "A public management for all seasons?" *Public Administration*, 69:1, 3–19.
- Hoyle, Eric & Wallace, Mike (2009): "Leadership for professional practice". I Sharon Gewirtz, Pat Mahony, Ian Hextall & Alan Cribb, red: *Changing Teacher Professionalism. International Trends, Challenges and Ways Forward*, s 67–80. London & New York: Routledge.
- Hult, Agneta & Edström, Charlotta (2016): "Teacher ambivalence towards school evaluation: Promoting and ruining teacher professionalism". *Education Inquiry*, 7:3, 305–325.
- Jarl, M. 2007. "Det professionella är politiskt. Om rektorsrollen i den decentraliserade skolan". I J. Pierre red., *Skolan som politisk organisation*. Malmö: Gleerups, 101–120.
- Jarl, Maria; Fredriksson, Anders & Persson, Sofia (2012): "New public management in public education: A catalyst for the professionalization of Swedish school principals". *Public Administration*, 90:2, 429–444.
- Lindblad, S. 1997. "Imposed Professionalization: On Teachers' Work and Experiences of Deregulation of Education in Sweden". I Nilsson and L. Lundahl (eds), *Teachers, Curriculum and Policy: Critical Perspectives in Educational Research*. Umeå: Umeå Universitet, 133–147.
- Lindert, Peter (2004): *Growing public*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lindgren, Lena; Hanberger, Anders & Lundström, Ulf (2016): "Evaluation systems in a crowded policy space: Implications for local school governance". *Education Inquiry*, 7:2, 237–258.
- Lingard, Bob & Rawolle, Shaun (2011): "New scalar politics: Implications for education policy". *Comparative Education*, 47:4, 489–502.
- Lundström, Ulf (2011): "Teachers' perceptions of individual performance-related pay in practice: A picture of a counterproductive pay system". *Educational Management Administration & Leadership*, 40:3, 376–391.
- Lundström, Ulf (2015): "Systematic quality work in Swedish schools. Intentions and dilemmas". *Scandinavian Journal of Public Administration*, 19:1, 23–43.
- Lundström, Ulf (2017): "Att mäta det vi värderar eller värdera det vi kan mäta? Resultatindikatorer som grund för skolval". *Utbildning & Demokrati – tidskrift för didaktik och utbildningspolitik*, 26:1, 43–66.
- Moos, Leif (2009): "Hard and soft governance: The journey from transnational agencies to school leadership". *European Educational Research Journal*, 8:3, 397–406.

- Norberg, K. and O. Johansson. 2007. "Ethical Dilemmas of Swedish School Leaders. Contrasts and Common Themes", *Educational Management Administration & Leadership*, 35:2, 277–294.
- Peck, Charles A.; Gallucci, Chrysan & Sloan, Tina (2010): "Negotiating implementation of high-stakes performance assessment policies in teacher education: From compliance to inquiry". *Journal of Teacher Education*, 61:5, 451–463.
- Ringarp, J. 2011. *Professionens problematik. Lärarkårens kommunalisering och välfärdsstatens omvandling*. Gothenburg: Makadam Förlag.
- Sachs, Judyth (2001): "Teacher professional identity: competing discourses, competing outcomes". *Journal of Education Policy*, 16:2, 149–161.
- Sandberg-Öhman, Ann; Ehneström, Christina & Ellström, PerErik, Svensson (2016): *Karriärtjänster för lärare – möjlighet eller hinder för skolutveckling?* Rapport från Linköping universitet.
- Schön, Donald (2000): *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. Aldershot: Ashgate Arena.
- SFS 2010:800: Skollag. Stockholm: Utbildningsdepartementet. Skolverket (2012a): *Systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*.
- Skolverket (2012): *Likvärdig utbildning i svensk grundskola? En kvantitativ analys av likvärdighet över tid*. Rapport 374. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2017): *Uppföljning av Lärarlönelyftet*. PM. Dnr 2016:646.
- Skolverket (2018): *Från gymnasieskola till högskola*. Rapport 466. Stockholm: Skolverket.
- Solbrekke, Tone D. & Englund, Tomas (2011): "Bringing professional responsibility back in". *Studies in Higher Education*, 36:7, 847–861.
- SOU 2016:78. *Ordning och reda i välfärden*. Betänkande av Välfärdsutredningen. Stockholm: Civildepartementet.
- Stenlås, Niklas (2011): "Lärarkåren mellan autonomi och statliga reformideologier". *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 17:2, 11–27.
- Sundberg, Daniel & Wahlström, Ninni (2012): "Standards-based curricula in a denationalised conception of education: The case of Sweden". *European Educational Research Journal*, 11:3, 342–356.
- Vlachos, Jonas (2011): "Friskolor i förändring." I Laura Hartman red: *Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd*, 66–111. Stockholm: SNS.
- Wahlström, Ninni & Sundberg, Daniel (2018): "Discursive institutionalism: Towards a framework for analysing the relation between policy and curriculum". *Journal of Education Policy*, 33:1, 163–183.
- Watson, Cate (2006): "Narratives of practice and the construction of identity in teaching". *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 12:5, 509–526.
- Wermke, Wieland & Forsberg, Eva (2017): "The changing nature of autonomy: Transformations of the late Swedish teaching profession". *Scandinavian Journal of Educational Research*, 61:2, 155–168.
- Östh, John; Andersson, Eva & Malmberg, Bo (2013): "School choice and increasing performance difference: A counterfactual approach". *Urban Studies*, 50:2, 407–425.